

Dudáci vojáci.

(Vzpomínky ze zašlých dob.)

Bylo mně líto těch mladých, dobrých vojáků z Písecka a ze Strakonicka, když jsem četl Jiráskovu povídku „Na krvavém kameni.“¹⁾ Bylo mně líto té prolité české krve, která rudě zbarvila kalné vlny Dunaje nebo beze stopy a bez památky vnikla do vypráhlé země.

Vzpomínal jsem na tyto zašlé doby a na urputný boj českých synů proti nepřátelské přesile tam „na tureckých hranicích“ roku 1788, kde vykvrácel mnohý hodný syn. A v těch vzpomínkách nalezl jsem kus českého života. Jsou v nich ohlasy z doby, kde se ještě verbovalo a kdy na vojnu chytali; chycené dopravovali pak svázané k pluku, kde jim dali bílý kabát a na ramena pušku a poslali je daleko, daleko od domova, aby bojovali proti Turkům. Tenkrát vypovědělo Turecko Rusku válku a Josef II., jsa od února roku 1788 spojencem Rusů, této války se též účastnil. Postavil se v čelo armády a jemu po boku byli generálové: princ z Koburka, Lacy a Laudon. Od Bukoviny až k Chorvatsku bylo rozloženo 150.000 mužů; největší síla vojska stála pak u Petrovaradína, kde měla býti turecká záplava zadržena. Proti Turkům stál též dvacátý pátý pluk, Brechainvillův zvaný,²⁾ v němž sloužili vojáci z Písecka a ze Strakonicka. Jeden prapor tohoto pluku byl za velení majora Steina umístěn při Dunaji na pohoří Klisurském v jeskyni Veteránské mezi vesnicemi Dubovou a Plaviševicí, západně od Nové Ršavy. Veteránskou jeskyni nazývá též lid „Krvavým kamenem“, poněvadž její skalnatá půda byla nejednou skropena lidskou krví, zvláště tureckou.³⁾ O tuto jeskyni sveden byl s Turky krvavý boj; tam „slávou písecký se okryl pluk“, jak vzpomíná v Koubkově „Rokoku“ starý polesný Doupnák⁴⁾ a jak též plukovní historie obšírně vypravuje.⁵⁾ V této slují udatně odrážel písecký pluk zuřivé útoky turecké přesily; obklopení se všech stran bezohledným nepřítelem, snášeli čeští vojáci z Písecka hlad, bolesti a strádání. Nejohrožnější však byla nemoc, která v tamních bažinatých krajinách zvláště zarputile mezi vojskem řádila. Za hřímání děl a rachotu pušek ozývaly se v jeskyni české vzdechy a nářky umírajících vojáků, kteří volali po vodě a kteří ve smrtelných zápasech vzpomínali na domov, na rodný jihočeský kraj. Jedinou útěchu měli v plukovním dudáku. V těchto dobách měl totiž Brechainvillův pluk svého plukovního dudáka, jakého mívají skotské pluky.⁶⁾

Ten je těšil a povzbuzoval ve chvílích žalu a úzkosti, neboť jim přinášel milé zvuky z rodných vesnic a lesů. Panští drábové s rychtářem obstoupili jednou jeho rodnou chalupu a odvedli ho na zámek; odtud zavedli jej jako rekruta do Písku a pak k „regimentu“, kde se stal plukovním dudákem. Když stesk po domově byl největší a z přítmi jeskyně ozval se prosebný

¹⁾ Alois Jirásek: Z bouřlivých dob. Historické obrazy. V Praze 1889. Strana 251—366.

²⁾ Polní podmaršálek hrabě Brechainville byl jmenován majitelem pluku 9. dubna 1783. Srovn. Wrede: Geschichte der k. u. k. Wehrmacht (vyd. válečný archiv), Vídeň 1898, svazek I., strana 291 n.

³⁾ Jeskyně tato nazývala se dříve Piskabora. Roku 1692 hájil ji proti Turkům za vrchního velení generála Veterániho setník D'Arnau od pluku Mannsfeldova a udržel se v této slují 45 dní. Po tomto generálovi, kterému tři leta později Turci u Lugoše uržili hlavu, nazývá se ona jeskyně Veteránskou. (Srovn. též Geschichte des k. k. 25. Inf.-Regiments, strana 269.)

⁴⁾ Jana Pravoslava Koubka „Sebrané spisy“; vyd. Frant. Lad. Vorlíček. V Praze 1857, díl II., strana 148 n.

⁵⁾ Geschichte des k. k. Infanterie-Regiments. V Praze 1875. Strana 261 n.

⁶⁾ O dudácké hudbě skotských pluků pojednává obšírně John Graham Dalyell: Musical Memoirs of Scotland, Edinburgh, 1849. (Srvn. též Ceník Zíbrt: Hrály dudy... Dějiny starodávné muziky české. V Praze 1917, strana 87.)

hlas: „Zadudej, dudáčku, zadudej . . .“, zahrál svým kamarádům pro radost a sobě pro útěchu:

Trubači troubili,
podkúvky klapaly:
Písecký panenky
ty pro ně plakaly. (Nár. píseň.)

Jisté že objevila se v myslích otužilých vojáků tichá rodná vesnička, v duchu hovořili s těmi, kteří jim byli nejmilejší a srdce jejich bušila touhou Neboť tenkrát nevytvořili si vojáci válečných písní; vojenské písně vyznačují se tesknou melodií, v níž ozývá se touha po domově a hluboký stesk nad ztracenou svobodou.

Dne 30. srpna, po 21 dnech obležení, vzdal se pak major Stein se zbytky svého praporu z nedostatku potravin a střeliva Turkům, kteří utrpěli velikých ztrát.⁷⁾

Na začátku 19. století proslavil se u hudební kapely téhož píseckého pluku dudák jménem Vojtěch Čert. O něm zachovala se nám též historická črta „Strakonický dudák“, sepsaná od Josefa Fikara, měšťana ve Strakoniciích, a k ní přiložena jsou dvě vyobrazení onoho dudáka od malíře Antonína Zellerina.⁸⁾

Byl synem ovčáckého mistra v prácheňském kraji. V mládí honil ovce na pastvu, při čemž naučil se tak znamenitě hráti na dudy, že byl v celém prácheňském kraji pokládán za nejdovednějšího dudáka. Roku 1818 byl odveden na vojnu a jako rekrut přišel k dvacátému pátému pěšímu pluku, nazvanému tenkrát „de Vaux“, později „Trapp“ a pak „Woche“.⁹⁾

Čert přinesl si k pluku též svoje dudy a hrával svým kamarádům v setnině tak dovedně, že často pustili se vojáci ve volných chvílích do tance. Kapelník povšiml si jeho hudebního nadání a v krátké době zdokonalil se dudák Čert tak, že hrával s plukovní kapelou. Nebýval oblečen jako ostatní vojáci hudebníci v bílém kabátě, neměl též na hlavě čáku a po boku zbraň. Nosil malebný kroj prácheňského kraje: nízký klobouk se širokou střechou, s červenou pentlí a modrým peřím, zelený kabát se širokými rukávy, se širokou červenou lemovkou a sepjatý úzkým pasem, široký bílý límec na krku, krátké, pod koleny pentlemi stažené spodky, modré punčochy a červeně lemované polobotky. „Dudáka toho jsem nejen já,“ praví ve své historické črtě strakonický měšťan Jos. Fikar, „nýbrž ještě i někteří současníci moji se mnou, ve Strakoniciích vícekrát s touto kapelou v jeho malebném kroji na dudy hráti viděli a slyšeli, ale i jeho slícnost, tento jeho malebný kroj, zvláště ale i také tyto jeho neobyčejné dudy, jakýchž jsme před tím ještě nikdy nebyli viděli, nemálo obdivovali.“

Pověst jeho se šířila a sláva jeho rostla, když měl hráti s plukovní hudbou císaři Františkovi I. a caru ruskému Alexandrovi I., a když r. 1820 hrál před poštou ve Strakoniciích císařovně Karolině Augustě. Byl jí též představen tento švarný jinoch v lidovém kroji, který pod paží mačkal mých upravený z celého kozlíka, z celé kůže i s vycpanou hlavou a růžky, s ušima,

⁷⁾ V jeskyni Veteránské zemřelo celkem 362 mužů. (Srovn. Geschichte des k. k. 25. Inf. Reg., strana 685.)

⁸⁾ Viz: Strakonický dudák u hudební kapely pluku čís. 11 v Písku. Sepsal $\dagger$ Josef Fikar, měšťan strakonický. Podává J. Pinl.

(Český Lid, roč. V., 1896, str. 19 n. a 143 n., s vyobr.)

Čeněk Zíbrt v „Českém Lidu“, roč. XIX., 1910, str. 373 n., s vyobr.

Čeněk Zíbrt: Hrály dudy, str. 22 n.

Pražský kalendář z r. 1858, str. 127 n.

⁹⁾ Od roku 1809 byl majitelem pluku Thierry de Vaux, od roku 1823 Werner Trapp a od roku 1842 Gustav Woche. Jeden prapor píseckého pluku byl ve Strakoniciích. (Viz: Wrede, Geschichte der k. u. k. Wehrmacht, strana 291 n.)

s červenýma očima, s vypláznutým červeným jazykem, ocáskem a čtyřmi nohama, z nichž přední dvě měl dudák přehozeny přes levici, kterou hrál, druhé dvě klátily se pak po boku. Císařovně se hra dudáková líbila a darovala mu 20 dukátů; od plukovníka si pak vyžádala, aby malíř¹⁰⁾ dudáka Vojtěcha Čerta vymaloval pro obrazárnu ve Vídni, kde se posud tento obraz chová.

Dudák Vojtěch Čert těšil se přízni občanstva. Vypravuje pamětník Josef Fikar, „že každý chtěl jen dudáka toho tváří v tvář viděti a jej hráti slyšeti a zároveň kluci jen jemu noty držeti chtěli.“ „Jaký tedy div,“ — vypravuje dále, — „že veškeré občanstvo pouze jen na jeho dudy a na něj své zraky

Vojtěch Čert, dudák při vojenské kapele píseckého pluku (býv. pl. 25.).
(Podle souvěké malby Ant. Zellerina.)

upíralo, a že pak následkem toho, ale teprve až při těchto pozdějších hrách zde na náměstí dudák tento, citě se býti uhranutým, několikráte mezi hrou omdlával, takže do průjezdu domu toho, před kterým se hrálo, odveden a tam vodou omýván býti musil, načež pak, když se zotavil, zase dále spolupůsobil. Uhranutí tomu i mnozí z občanstva věřili, nikoli však soudruhové dudáka

¹⁰⁾ Obraz vymaloval akademický malíř ve Strakonicih Antonín Zellerin. Reprodukce uveřejněna jest v „Českém Lidu“, roč. V., str. 19 a roč. XIX., str. 377. Dále v Zibrtově knize „Hrály dudy...“, str. 31.

Srvn. též: Geschichte des k. k. 25. Infanterie-Reg., str. 508—509.

toho. Ti totiž tvrdili, ovšem z pouhé jen závisti, že tak všeobecně obdivován jest, že prý se jen tak mazlí, a že kdyby prý se mu jich jen tak několik.... pohybuje při tom velmi srozumitelně pravou rukou, dojistá že prý by vícekrát neomdlával.“

Když v roce 1824 povolal tehdejší komandující generál v Čechách, hrabě Gyulay, celou hudební kapelu z Písku do Prahy, vzbuzoval dudák Čert svým krojem i hrou pozornost Pražanů, zejména při hlučných koncertech v Kanálské zahradě a na ostrově Barvířském. Píše o něm též Krameriův „Čechoslav“, že je „rozený z vůkolí strakonického, za našich časů velmi oblíben při hudbě pěchoty cis. král. tému šlechtice z Trappu.“¹¹⁾

O dudáku Vojtěchu Čertovi vypravuje též plukovní historie, která při pochodu do Lince, kam byl dne 21. srpna 1820 pluk přeložen, na všech pochodových stanicích vzbuzoval tento dudák všeobecnou pozornost.¹²⁾

Dlužno zmíniti se též o dudáckém koncertu v Praze. Bylo to dne 25. července roku 1769, kdy byla Praha překvapena koncertem, který se již nikdy nevrátí a nikdy nebude. Za teplého letního večera hrálo na Staroměstském náměstí 35 dudáků za řízení vysloužilého vojáka, dudáka Josefa Hubra. Nebyli to dudáci z Prahy. V probuzenské literatuře české máme knihu Jana Rulíka o dějinách dud, nazvanou „Veselý Kubiček aneb v horách Kašpárských zakletý dudák“, v níž čteme¹³⁾: „Pamatuji se, že z vůle jistého pána vojenského přes dvacet dudáků z venku do Prahy bylo povoláno, kteří nočního času procházejíce ulice, na jeden a týž způsob dudali, až se každý nad tím spolulibým zněním podivil, zvláště na Staroměstském rynku, kdež jeden po druhém a zase všichni pospolu dudajíce, mistrně se zachovali. Stalo se to dne 25. července 1769... Znal jsem sám zde v Praze jednoho dudáka, jemuž jinaké, zvláště sedláci na Poříčí ležící, neřikli nežli „Veselý Kubiček“; on byl dudák veselý a mistrný, a proto vůdcem a ředitelem byl všech těch dvadeceti dudáků.“ Tato Rulíkova vzpomínka týká se patrně dudáckého koncertu v Praze, který nastrojil čtveračivý hrabě Harrach, jak o tom vypravuje ve svých pamětech ctihodný setník Jan Jeník, rytíř z Bratřic.¹⁴⁾

Hrabě Harrach, který jako setník sloužil u pluku Františka Oldřicha Kinského¹⁵⁾ v Praze, vyslav od své setniny deset vojáků na mnoho mil od Prahy, až do kraje prácheňského, aby ve vesnicích vyhledali a do Prahy přivedli veliký počet dudáků. Vzkázal jim, že jen jednou zahrají, že jim též dobře zaplatí a že o jejich výživu na cestě i v Praze bude hojně postaráno. Chtěl v předvečer jmenin choti velitele pluku generála Kinského uspořádati zvláštní dostaveníčko („kassaci“). Vyslání vojáci přivedli do Prahy 35 dudáků,

¹¹⁾ „Čechoslav“, 1824, str. 257. Srvn. též Č. Zíbrt: „Jak se kdy v Čechách tancovalo“, str. 381; dále „Český Lid“, roč. XIX., str. 373.

Kanálská zahrada, založená od hrab. Jos. Em. Canala z Malabailly (1745—1826), byla v místech, kde jest nyní Jungmannova ulice na Vinohradech; Barvířka jest nynější ostrov Žofinský.

¹²⁾ V plukovní historii čteme: „Als charakteristische Reminiscenz verdient hier angeführt zu werden, daß bei diesem Einmärsche des Regiments in Linz der bei der Regimentsmusik eingeteilt und in dem aus Žižka's Zeiten stammenden althöhmischen Costume (!) gekleideter Bockpfeifer unter allgemeinem Beifalle die Aufmerksamkeit des Publikums auf sich gezogen hatte, und auch in allen nachfolgenden Marschstationen den Zulauf der Neugierigen vermehrte.“ (Geschichte des k. k. 25. Inf.-Reg., str. 508.)

¹³⁾ Jan Rulík: Veselý Kubiček aneb v horách Kašpárských zakletý dudák. Historický příběh pro vyrazení myslí. V Praze 1799. Strana 49—50, 53.

Čeněk Zíbrt: Hrály dudy.... Dějiny starodávné selské muziky české. V Praze 1917. Strana 19—20.

Čeněk Zíbrt: Jak se kdy v Čechách tancovalo. V Praze 1895. Strana 381—382.

¹⁴⁾ Bohemica, I., 1838, strana 267 n. Srvn. též: T. Burián: Pomněnky ze „staré Prahy“ (Lumír, roč. XI., 1861, str. 204 n.); Zíbrt: Hrály dudy, str. 20; Zíbrt: Jak se kdy v Čechách tancovalo, str. 381 n.; Zíbrt v „Českém Lidu“ (roč. XIX., 1910, str. 373 n.).

¹⁵⁾ Bývalý rak.-uhér. pěší pluk č. 36, jehož majitelem byl od roku 1761—1797 generál Frant. Oldřich Kinský ze Vchynic a z Tetova.

pro které najal setník Harrach velkou světnici v hospodě u Fabiánů na Koňském trhu.¹⁶⁾ Vypůjčil si pak 35 velkých luceren a očekával tu noc před svátkem kněžny Anny, aby před jejím palácem na Staroměstském náměstí zamýšlenou kassaci provedl.

Před jedenáctou hodinou přivedl desátník všechny dudáky na konec Železné ulice, dal na hlavu každého dudáka přivázati jednu lucernu a přivedl je pak před velitelství na Staroměstské náměstí. Kdyby byl poručil, aby ti dudáci hráli jednu písničku, mohlo to býti pěkné a v Praze dosud neslychané zastaveníčko. Ale na přání škádlivého setníka pískal každý z těch 35 dudáků na své dudy jinou písničku. Můžeme si pak představit, jaký to byl kvikot, hřmot a jaká kocovina. Tento povyk probudil spící pokojné obyvatelstvo, které pospíchalo z domů, aby zvědělo, kde a jaká pekelná muzika se provádí. Za malou chvíli naplnilo se pak Staroměstské náměstí zvědavými diváky a posluchači. Probudila se též kněžna Anna a zhrozila se nad tímto dostaveníčkem. Příštího rána jela se stížností ke komandujícímu generálu, který dal bujného setníka a všech 35 dudáků zavřít do šatlavy. Ve vězení stěžoval si setník Harrach tuze na nevědek lidský, dokládaje, jak Burián v „Lumíru“ vypravuje, „že leccjaký řemeslníček své milence nebo manželce svého mistra dává obyčejnou kassaci dělati; on ale že pro větší počestnost něco obzvláštního volil, což mu daleko větších útrat na tak silně obsazenou hudbu s takovými virtuosy způsobilo, nežli tři neb čtyři řemeslnické hudby.“¹⁷⁾

K tomu dodává Rulík,¹⁸⁾ že tento hudební sbor po kassaci na počest jmenin kněžny Anny Kinské nočního času procházel za velení setníka Harracha po ulicích pražských, dudaje na jeden a týž způsob, stejnou notou, až se každý podivil nad touto mistrnou hudbou českých dudáků.

Dlužno zmíniti se ještě o tom, zdali dudák provázel k boji husitské vojsko. Tato otázka jest již dnes definitivně rozřešena. Domněnka, že ve vojsku husitském nacházeli se též dudáci, jest založena na pozdním a nespolehlivém svědectví, které kladlo bubeníka, píště a dudáka do husitského vojska. Když totiž konal Friedrich Falcký roku 1619 slavnostní vjezd do Prahy, očekávalo jej u silnice před Strahovskou branou několik rot, vypravených po způsobu starých českých vojinů a ve zbraních husitských, „majíce v čele starodávný žižkovský praporec, na němž se kalich s hostií a s žižkovským jménem spatřoval.“¹⁹⁾ O vítání Friedricha Falckého a jeho slavném vjezdu zachovala se nám brožurka o čtyřech listech tisku a se třemi rytinami, nazvaná: „Gewisse Beschreibung dess ansehnlichen königlichen Einzugs zu Prag, so geschehen den 21. Altes und 31. Octobris Newes Calenders, Praag. Gedruckt bey Lorentz Emmerich im Jahr 1619.“²⁰⁾ Tam se dovidáme, že toto vojsko oděno bylo krunýři a starými náprsníky a ozbrojeno halapartnami, řemidhy, sudlicemi, cepy a podobnou starou zbraní.²¹⁾ Podle Tomana náleží

¹⁶⁾ Nynější Václavské náměstí.

¹⁷⁾ T. Burián v „Lumíru“, roč. XI., 1861, str. 205.

Hrabě Harrach byl 35 let setníkem, byl však vždy veselý. Když již byl starý a pro churavost byl přeložen do výslužby, obdržel hodnost majora. Když mu jeho známí přišli k nové hodnosti gratulovati, řekl každému: „Chovej se tak dobře jako já, budeš také majorem!“

¹⁸⁾ J. Rulík: Veselý Kubiček, str. 50; Č. Zíbrt: Hrály dudy, str. 20.

¹⁹⁾ Jan Beckovský: Poselkyně starých příběhův českých. K vydání upravil Antonín Rezek. V Praze 1878—1880. Díl II., svazek 2., strana 193—194.

²⁰⁾ Podrobná literatura o vitaní Friedricha Falckého uvedena jest v Zíbrtově „Bibliografii české historie“, díl IV., svazek 2., čís. 5350—5372.

²¹⁾ Na druhé straně uvedeného brožurky čteme: „Unter anderen (war) aussen vor dem Thor des Schloss der vierde Stand in 400 Starck nach brauch der alten Boemen, mit ein alten Fahnen, darinnen des Ziszka Namen, Kelch unnd Ostien gemahlet gestanden, in alten schweren Brustharnischen unnd Pickelhauben, Stumpffeten, Hallenparten, Eissenen Trischeln, Armbrüsten und grossen Schillen, auszerüst, in einer Schlachtordnung stehend atd.“ (Srovn. též J. E.: Husitští vojáci v roce 1619. Památky. Díl V., 1863, str. 138.)

Jos. Svátek: Obrazy z počátku XVII. věku. I. (Vjezd krále Fridricha do Čech r. 1619). Obrazy života 1861, str. 267; Besídka pro zábavu a poučení 1887, č. 13—20.

kroj těchto „Žižkových“ rot do XVII. století; jenom zbraně jejich, jako cepy, kuše, sudlice, kosy a palice připomínají nám vojska husitská.²²⁾

K uvedenému současnému letáku připojena jest rytina od E. Kiesera, nazvaná „Drey Companien in der alten Böhmischen rüstung, wie sie zu des Cziska zeiten geführt und gebraucht wurden“, jež tento průvod představuje. Před první rotou kráčí bubeník, píštěc a dudák, před druhou rotou kráčí opět píštěc vedle dudáka.

Právem namítá prof. dr. Zd. Nejedlý,²³⁾ že jest to omyl, při tehdejších slavnostním průvodu pochopitelný. Tábořský názor na hudbu odlišoval husitské vojsko od ostatních vojsk. Nejlepším dokladem toho jest Žižkův vojenský řád, který vylučuje z vojska všechny zjevné hřištníky, k nimž náleželi též lidoví hudebníci, kteří byli nerozluční druhové všech rozpustilostí.²⁴⁾ K zjevným hřištníkům náleželi nejen řemeslní provozovatelé hudby, ale vůbec všichni, kdo se dopouštěli „prázdného zpívání a hudební“.²⁵⁾

Jest proto nemyslitelné, že by husitské vojsko mělo své dudáky. Táboři by nebyli snesli takové hudebníky ve svém středu a nestavěli by je dokonce do první řady. V čele vojska kráčel kněz se svátostí oltářní v rohatině a za knězem nesměl by dudák provádět svou kratochvíli. Není tím ovšem řečeno, že by vojsko tábořské neznalo žádných hudebních nástrojů. Užívalo však jen takových, které byly od dávných dob nástroji vojenskými, jako trub a bubnů. Ty byly pouze nutným příslušenstvím válečné techniky. Domněnka, že staročeské vojsko provázel dudák, však úplně odpadá.

* * *

Viděli jsme, že dudy nezaznívaly pouze při vesnických zábavách, ale že byly v novější době oblíbeny i ve vojsku. Dudáci doprovázeli vojáky do pole a přinášeli jim ohlasy z rodného kraje; když pak bylo nejhůř a stesk po domově i smutek nad ztracenou svobodou tížil jejich srdce, prostá píseň z domova zahнала všechny bolestné vzpomínky.

Dudáci vojáci u nás zanikli. My jsme se změnili a s námi i staročeská dudácká muzika. Jest opředena závojem snivých dumek, dávných zkazek a blednoucích vzpomínek na zašlé věky. Byla kdysi miláčkem lidu. V dobách trudných plnila i vyplnila přání Rosany, Švandovy matky, v Tylově „Strakonickém dudáku“, jemuž žehnal sbor lesních panen: „Dechněte mu v jeho dudy svoje sladké zpěvy, aby hraním jeho všudy, kamkoli jen kročí, ztichly smutek, bol a hněvy, radostná i slza tekla z očí, by se každé srdce na něj smálo, však i zlaté odplaty mu dalo. Zavzněte zvuky našich zpěvů, kdykoliv mládenec bude hrát; zavzněte smutným pro úlevu, veselost chtějte světu dát . . .“

Major EDUARD KAPLAN:

Organisace válečného materiálu.

V zahraničním knižním trhu objevila se v uplynulé zimě dosti rozsáhlá odborná válečná literatura, která pojednává nejen o různých obdobích světové války, nýbrž též o příčinách konečného rozhodnutí tohoto světového požáru.

Válečná literatura původu francouzského a německého jest téměř všeobecně psána s hlediska dosti jednostranného. Publikace, vydané ve státech

²²⁾ Hugo Toman: Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. V Praze 1898, strana 225.

²³⁾ Zd. Nejedlý: Dějiny husitského zpěvu za válek husitských. V Praze 1913, str. 248 a n. Č. Zíbrt: Hrály dudy, str. 22.

²⁴⁾ Kolář: Řemesla, obchodové, kteří starým Táborům dovození a nedovození byli. (Památky arch. a míst., roč. VI., str. 151—3.

²⁵⁾ Nejedlý, tamtéž, str. 228.

neutrálních, nejsou tak četné; vynikají však objektivním a uceleným nazíráním jak na průběh světové války, tak i na příčiny jejího zakončení. Zvláště nestranně a přehledně psány jsou odborné práce norvěžské a švýcarské.

Ve všech těchto neutrálních úvahách lze téměř současně pozorovati, kterak vedení války, původně řízené ohledy strategickými, přesunulo se na pole materiální, technické a průmyslové, a kterak válka, ač se jí účastnily milionové masy vojinů, nebyla více otázkou strategie nebo taktiky, nýbrž bojem hospodářským a na frontě pak bojem techniky a válečného materiálu. Tito neutrální vojenští spisovatelé vidí pak příčinu konečného výsledku války hlavně v převaze dohodového válečného materiálu.

Neutrální kritika materiální válečné služby a organisace válečného průmyslu jest pro státy centrální lichotivější nežli pro státy dohody. Tyto zvítězily množstvím potřebného materiálu, ony odolávaly však organizační zdatností a vynalézavostí.

Definice válečné služby materiální jest krátká a jednoduchá: jest to služba, která obsahuje všechny agendy, jimiž se docílí toho, aby armáda (osoby a zvířata) obdržela vše, co jest nutno k životu a k boji.

Tato činnost, na pohled samozřejmá a snadná, stávala se u států, které byly podrobeny hospodářské blokádě, čím dále tím obtížnější.

Vzpomeňme si jen, které obory spadají v pojem „materiální služby“. Mimo potraviny jest třeba dodati vojsku topivo, vodu na vaření a čištění, zápalky k rozdělování ohně, přístroje k vaření potravin (kotle, polní kuchyně, pece k výrobě chleba) a konečně předměty potřebné k jídlu (nože, vidličky, mísky atd.).

Jistě mnohý z nás zažil po dobu války mnoho nesnází a strádání, které bylo zaviněno nedostatkem některého z výše jmenovaných předmětů, ale sotva si kdo uvědomil, jak těžká, nevdečná a rozsáhlá jest organisace, která jest s obstaráváním tohoto materiálu spojena. Považme jen, kterak důmyslně musila na př. býti vybudována doprava potřebného topiva v Alpách, kolik pracovních oddílů bylo zaměstnáno pouze kácením, řezáním a štipáním dříví! K této nezbytné práci bylo použito vlaků, vodní síly, lanových drah, elektrických výtahů a mnoho oddílů nosičů a nosiček. Dlouhou kapitolu tvořilo by též zásobování vodou. Jiné byly opět obtíže s opatrováním potřebného materiálu v bahnitých krajinách Volyně nebo Polesie, jiné opět ve Francii nebo v Alpách. Tam bylo nutno prorážeti místy bahnitou půdu až 15 m hluboko; jinde bylo opět nutno vrtati v písku nebo ve skále, často až do hloubky 30 m. V Alpách (Sette Comuni) zřízeny byly nákladné vodovody s motorovými a parními pumpami, které tlačily vodu do tisícimetrových výšin a do vzdáleností mnoha kilometrů. Jen v tomto oboru pracovalo množství inženýrů, montérů a vojenských dělníků.

Nemohu se zde rozepisovati o každém předmětu potřebném k upravení jídla v poli. Uvádím pouze jednu zmínku z memoírů generála F. z roku 1915: Jízdecký sbor tohoto velitele postupoval s německou armádou přes Varšavu směrem na Dvinsk. Jedna divise tohoto sboru, odpoutána od své etapy, ocitla se při pronásledování ustupující ruské armády v oblasti, kde nebylo lze obdržeti jediné sirky. Jen z tohoto důvodu bylo znemožněno asi po dva dny připravit vojinům vařenou stravu, poněvadž pokusy s křesáním kamene úplně selhaly. Nedostatek tohoto předmětu, na pohled méně důležitého, mělo v zápětí vzpouru několika oddílů této divise a tím byla zdržena i pronásledovací akce, což nezůstalo opět bez vlivu na další průběh válečných operací.

Vzpomeňme si na další denní potřeby vojska v poli, v kraji zničeném, který neposkytuje žádných životních potřeb! Všimněme si dále třeba jen na příklad výkalů, co tu třeba lidské energie, aby nepůsobily škodlivě na zdravotní stav armády! K tomu jest zapotřebí stavby latrin, k této opět nástroje a dříví, třeba dodati desinfekční prostředky (vápno, hygienický papír atd.), tedy opět práce více druhů průmyslu a zaměstnání mnoha lidí.

Vojsko musí býti dále vystrojeno, ošaceno a ubytováno, ať už v zákopech, ve stanech, v kavárnách nebo v improvisovaných barácích. Nutno je chrániti proti zimě přídělem paliva, přenosných kamen, pokrývek, kožichů atd., aby netrpělo zimou. Jest dále nutno obstarati osvětlování, buď petrolejem, elektrickým pohonem, plynem, svíčkami, loučemi, pochoďněmi atd.; jest třeba zříditi prádelny a koupelny, obstarati lékařský a léčebný materiál, podniky pro zotavení a zábavu, jako útulny, noclehárny, polní biograpy atd.

Opatření každého takového jednotlivého předmětu nebo zařízení podobného podniku vyžaduje neobyčejně složitého aparátu a značné duševní a mechanické práce, o níž se obyčejně neuvažuje. Zdá se na příklad samozřejmým, že se vojínům dodávají ke stejnokroji knoflíky, leč velice málo se uvažuje o tom, zdali a v jakém rozsahu jest jejich výroba možná. Před válkou nedovedl si nikdo představit nedostatek některých předmětů denní potřeby, jako mýdla, nití, jehel a pod. Teprve válka ukázala strašné stránky hospodářské blokady a přímo nutila k vynálezům a k používání smutně známých náhražek. Vzpomeňme si ještě na celý nepřehledný materiál, jehož armáda potřebuje k útoku i k obraně, na př. ostnatý drát, dráty nabíjené elektrinou, trámy betonové a dřevěné, třaskaviny, chemikálie k výrobě plynu a mlhy atd.

Aby si mohl nezavěšenec učiniti přibližně správný pojem o množství surovin, spotřebě síly a rozsáhlosti průmyslu pro armádu v poli, podávám malou vzpomínku z porad, v nichž byla projednávána distribuce železa pro armádu. Tato vzpomínka ukáže názorně veliké obtíže materiální služby.

Základem pro distribuční práce byla potřeba pro 7 milionů mužů pro dobu jednoho roku. Referent pro obuv požadoval 60 vagonů po 10 tunách pro výrobu čvočků a podkovek; s podobným návrhem přišel též referent oděvní pro zhotovení knoflíků, růžiček, jehel, háčků atd. Ještě větší byly požadavky referenta pro koňskou výstroj (uzdy, třmeny a řetízky). Pro výstroj mužů bylo žádáno 250 vagonů na lopatky, sekerky, láhve, misky, přesky k řemenům a j. Asi 600 vagonů žádalo oddělení zásobovací pro výrobu polních pecí, kuchyní, samovarů, kotlů atd. Stejný počet vagonů žádalo oddělení pro koňské podkovy, hřebíky, podkovářské a veterinářské nástroje; dále oddělení vozatajské pro obruče a kování vozu atd. To vše zdálo se však pouze maličkostí proti požadavkům oddělení technických (pro mostní konstrukce, kolejnice, lokomotivy, polní a lanové dráhy, automobily a letadla, různé stroje atd.). Konečně přišel pak odbor strojní s požadavkem desetitisíců vagonů železa. Po součtu celkové spotřeby nastalo překvapení. Všechny doly a veškeren dovoz zaručoval dodání sotva dvou pětín žádaného množství. Nastaly dlouhé porady, v nichž opětovně vycházelo na jevo, kterak nedostatek surovin v jednom oboru vojenské správy mnohonásobně zatěžuje zdatnost celé armády nebo aspoň jedné její části.

Na konec nebylo nalezeno rozřešení, které by vyhovovalo všem potřebám. A tenkrát bylo již jasně pozorovati, že se neodvratně blíží materiální porážka.

Stejně důležitá a obtížná složka materiální služby jest organisace dopravy, kterou rozumíme účelné využitkování všech sil a prostředků této organizaci sloužících. (Na př.: účelné využitkování nosičů, vozatajstva, soumarů, automobilů, všech druhů drah, loďstva, různých improvizací, prací pomocných, jako stavby nových cest, vorů, válcování silnic atd.) Čím méně jest transportních prostředků a čím chabější jest dopravní organisace, tím více trpí oddíly bojové a tím menší jest jejich útočná a obranná schopnost, jejich morálka a spolehlivost. To platí pro všechny armády bez rozdílu národnosti.

Není jistě populární psáti v nynější době o možnosti budoucí války. Nehodlám též řešiti problém všeobecného odzbrojení a věčného míru. Poukazuji pouze na to, že dnes můžeme ještě počítati s možností konfliktů, jak to dokazují na všech stranách politické poměry. Bylo by hříchem na státu, kdyby se důstojníci přestali zabývati studiem příprav pro eventuelní budoucí nutnou obranu státu.

Vojenské akce nebyly dosud nikdy vedeny s takovým obrovským množstvím materiálu, jako ve válce světové. My nemáme proto ve válečných dějinách dosud žádných vědeckých pojednání a žádných pomůcek, z nichž bychom mohli studovati materiální vojenskou vědu. Bude proto nutno sbíratí různé zkušenosti poslední války a při vědeckém zpracování postupovati podle určitého systému.

Ke studiu materiální služby bude nejdříve nutno:

a) vypočítati potřebu veškerého válečného materiálu pro případ budoucí války pro určitou základní dobu, na př. jednoho roku. Při tom by však bylo radno, aby za základ výpočtu bylo vzato maximum spotřeby v uplynulé světové válce a aby tento základ byl minimem požadavků pro válku budoucí;

b) zjistiti, které suroviny, nutné pro vedení války, jsou v území našeho státu a v jakém množství; jak dalece jsou v našem státu vybudovány výrobní podniky potřebné pro válečný průmysl a jak velká jest jejich maximální výrobní schopnost;

c) totéž nutno zjistiti i v sousedních státech a to se zřetelem k tomu, zdali jsou sprátené, neutrální nebo nám nepřátelské;

d) vypracovati jednak statistický přehled, jednak podrobný plán pro využitkování a rozmnožení všech dopravních prostředků jak k dopravě surovin k místu výroby, tak i hotového materiálu k místu spotřebnímu;

e) sestaviti přesnou statistiku a evidenci dispošiční síly vyvíjené bud uhlím, vodou, vzduchem nebo animálními a jinými prostředky.

Ještě důležitější bude však studium příprav aprovisačních. Bude nutno podrobně znáti hospodářský stav našeho státu, jakož i zemí sousedních. Musíme míti nejen přehled, jak dalece jsme soběstační, jaké potraviny budeme nuceni zaopatřovati si z ciziny (na příklad sůl, kávu a pod.) a v jakém množství, nýbrž musíme znáti též přesnou kalkulaci pro všechny válečné možnosti, které by nepřátelskou okupací části našeho území zmenšily naše zásobovací doplňování.

V detailech musí nám býti známa nejen organisace polního hospodářství (osev, žeň, senoseč, lesnictví), nýbrž i celý potravní průmysl, jako mlýny, továrny na požívatiny, lihovary, pivovary, továrny tabákové atd.

V budoucnosti nebude možno činiti rozdíl mezi aprovisací armády a občanstva. Vreční řízení bude musiti býti svěřeno pouze jediné osobě, diktátoru, podobně jako Amerika takovou funkcí pověřila Hoovera. Ať jest touto úlohou pověřena osoba vojenská nebo občanská, přece bude nutno, aby v území armádním nebo okupovaném byla tato služba prováděna orgány vojenskými, neboť vojsko hospodaří si ve svém území tak, jak samo potřebuje nebo chce. Není-li pak tato práce odborně vedena, pak vznikají škody, kterých nelze nahraditi a které mají v zápětí hlad se všemi dalšími důsledky.

Těchto zkušeností mělo by býti pak využítkováno též i se zřetelem na plány politické. Bude-li na příklad nutno, aby obyvatelstvo kraje, v němž by se budoucí válečné operace odehrávaly, bylo získáno pro naše záměry, pak musí býti armáda zásobena dovozem a to v takovém množství, aby nebyla nucena aprovisovati se sama. Bude-li však naopak armáda v území nepřátelském, s jehož sympatií se politicky počítati nemusí, pak nedostatečný dovoz potravin upraví již automaticky hospodářské využitkování, eventuelně i zničení onoho kraje.

Z uvedeného vyplývá určitý logický závěr pro nynější i pro budoucí poměry v našem státu. Dnes jest dostatečně známo, že jak průmyslově, tak i hospodářsky pro případ delší války soběstační nejsme. V jakém rozsahu tyto závady stávají, o tom nelze se z pochopitelných příčin šířiti.

Víme též, že vzhledem na topografickou formu našeho státu budeme míti obranu hranic velmi ztíženou.

Tyto okolnosti vyžadují, aby početný nedostatek vojska, jehož by bylo zapotřebí k ochraně hranic, byl vyrovnán rozmnožením vhodných technických válečných prostředků a originalitou i tajností operačních plánů. Z této definice a z dřívějších poznatků vznikají další organizační důsledky.

Válečná organizace vojska řídila se v minulosti počtem mužského obyvatelstva dotyčného státu. V případě vypuknutí války bylo veškerého schopného lidského materiálu použito k vojenské službě a armády byly v prvé řadě organizovány podle počtu vojenských osob. Od národního hospodářství a průmyslu se pak požadovalo, aby se přizpůsobilo všem požadavkům a potřebám armády.

Tímto principem, který se snad osvědčil v minulosti, budou se v budoucnosti moci řídit pouze ony státy, kterým nehrozí možnost hospodářské blokády a jejich technické prostředky a aprovisační zásoby jsou nevyčerpatelné.

Náš stát nemůže však naprosto přijmouti tento starý základ pro válečnou organizaci své armády. Co pomohla by nám armáda sebe lépe vycvičená a nadšená, když bychom neměli pro ni zbraní a nábojů? Co bychom počali s lidmi, kteří by bez stejnokrojů, bez prádla a obuvi v zimě chřadli a umírali? A co by nám byly platny veškeré zásoby, když bychom neměli nutných dopravních prostředků k jejich převezení na místo určení?

Důsledky jsou jasné: Naše organizace musí se řídit hospodářským a průmyslovým stavem našeho státu. Počet a poměr druhů zbraní a celá otázka personální musí býti upravena podle stavu materiálu a nikoli naopak.

Vím, že bude těžko zapracovati se do této nové situace. Nejdříve bude nutno věnovati se novému rozsáhlému studiu otázek, o nichž jsem se zmínil. Bude nutno, aby náš generální či lépe řečeno materiální štáb veškeré své přípravné a organizační práce konal jen s tohoto hlediska.*)

A jen důsledným sledováním tohoto principu zajistíme pro případ budoucí války armádu tak, aby byla schopna splniti svůj těžký, ale čestný úkol.

VOJENSTVÍ DOMA A V CIZINĚ.

*Vojenská smlouva Francie s Belgií.**)*

V čas. „La France militaire“ ze dne 2. září 1920 uveřejněno pojednání o této důležité smlouvě, která se mezitím stala skutečností. V uvedeném pojednání praví se v podstatě toto:

Jestliže v této smlouvě vidí Belgie podle výpovědi belgického ministra války M. Jansona záruku proti budoucím válkám a jakési předpoklady k jiným dohodám s Francií, tato opět jest šťastna, že mohla tuto smlouvu uzavřít i a podepsati. Smlouva tato navždy odstraňuje nepřetržitě nebezpečí, jemuž byly neutralitou Belgie oba státy vystaveny.

Smlouva obsahuje společný plán pro ochranu mobilisace a prosoustředění vojsk v případě útoku na Belgií nebo Francii s východu.

V prvním námětu smlouvy navrhoval belgický generální štáb soustředění belgických vojsk v trojúhelníku Bruxelles—Malines—Louvain. Pečlivé studium mapy však ukázalo, že toto pásmo jest příliš vzdálené od hranice. Rovněž i pevnost Antverpy, která měla sloužiti jako jádro belgické obrany, byla po zkušenostech z roku 1914 zamítnuta; jádro obrany bylo přeneseno na jiné místo, které ovšem není jmenováno, které však není těžko uhadnouti.

*) Autor žádá o laskavé zasílání studií a příspěvků, které souvisí s materiální službou a s uvedeným konečným důsledkem.

**) Viz „Vojenské Rozhledy“, roč. I., čís. 3.—4., strana 235.